

Во опасност од морето

Доминик Фортје

Книгата е објавена со финансиска поддршка од:

Canada Council Conseil des arts
for the Arts du Canada

БИБЛИОТЕКА – АКВАМАРИН

Главен уредник
Филип Димевски

Јазична редакција
Андреј Јованчевски

Наслов на оригиналот:
Dominique Fortier
Au peril de la mer

© Éditions Alto and Dominique Fortier, 2015
This edition published by arrangement with Éditions
Alto. All rights reserved.

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

Во ОПАСНОСТ ОД МОРЕТО

ДОМИНИК ФОРТЈЕ

(РОМАН)

превод од француски јазик
Катерина Василевска

Скопје, 2017

Првиот пат кога го видов имав тринаесет години, онаа сонлива возраст помеѓу детството и адолесценцијата кога веќе знаеш кој си, но сè уште не знаеш дали тоа ќе бидеш секогаш. Беше како љубов на прв поглед. Не паметам некои конкретни детали, освен едно чувство на сигурност, на восхит толку длабок, како нешто да ми го одзело здивот: го имав пронајдено местото кое отсекогаш го барав, иако не го познавав, дури и не знаев дека воопшто постоело.

Дваесет и пет години ќе поминат пред да го видам повторно. Кога дојде времето за враќање, предложив да не одиме таму: за кратко требаше да тргнеме назад кон Париз; рекоа дека ќе врне; најверојатно ќе има наезда од туристи. Всушност, бев исплашена, она чувство на страв што го имаме секојпат кога се навраќаме на местата од нашето детство, страв од тоа дека ќе ги пронајдеме смалени, што значи едно од две работи: или ни изгледале поголеми бидејќи очите ни биле мали, или со текот на времето сме ја загубиле леснотијата да бидеме восхитени, и двата заклучока се подеднакво поразителни. Но, се немаше променето, а се немав ниту јас.

----- (o) -----

Без разлика од кој агол го гледаш, не можеш да видиш каде точно завршува карпата, а каде започнува црквата. Како планината сама да се накусува, истегнува, се истанчува – без човечка интервенција – за да му ја

даде на манастирот неговата форма. Како карпата едно утро да решила да се искачи кон небото, па запрела илјанда години подоцна. Но, тој не изгледал отсекогаш така како што изгледа денес: познатата силуета, овековечена во безброј фотографии, со купола на чиј врв танцува архангел, датира само од деветнаесеттиот век.

Пред седмиот век, Мон Сен Мишел дури не ни постоел; карпестиот остров, каде што денес стои манастирот, бил познат како Мон Томб – двапати поголема планина, бидејќи изгледа дека зборот *tombe* не означувал могила или гроб, туку, едноставно, ритче.

Околу шестиот век, двајца испосници кои живееле на Мон Томб подигнале две мали капели, една посветена на Сент Етјен (првиот христијански маченик) и другата на св. Симфоријан (кому му ја должиме чудната и поучна фраза, која ја кажал додека бил измачуван, *Светот одминува како сенка*). Живееле во целосна изолација, посветувајќи го денот на молитва, а ноќта на свети привиденија. Живееле без ништо: секој од нив имал по една наметка, еден капут, ќебе и еден нож за двајцата. Кога немале доволно храна, ќе запалеле оган од мов и трева; од брегот, мештаните ќе го виделе чадот, ќе натовареле магаре со храна, и животното ќе тргнало само кон островот за да им достави намирници на светите луѓе, кои не сакале да се извалкаат себеси од контактот со други луѓе. Испосниците ќе ја истовареле залихата со мала колебливост; повеќе би сакале да се хранат единствено од сопствената верба. Магарето ќе се вратело самото, по истиот пат, додека празните дисаѓи се удирале од неговите слабини, лесно движејќи се врз песокот на заливот.

Легенда, или верзија на легендата, вели дека еден ден магарето наишло на волк, кој го изел. Од тој ден па натаму, волкот им носел храна на испосниците.

Во текот на првата година, со ќерка ми секое утро одевме на прошетка. По неколку минути, таа ќе спиеше во својата количка, а јас ќе сопрев во Џојс Парк или во Прат Парк за да ги гледам патките. Тоа беше момент на длабок спокој, често единствениот во денот. Ќе седнев на клупа под сенката на некое дрво, ќе извадев мала *moleskine*¹ и едно наливно пенкало од торбата на количката, и како во сон ќе го следев човекот кој пред повеќе од пет века живеел помеѓу карпите на Мон Сен Мишел. Неговата приказна ќе се измешаше со гракањето на патчињата, дувањето на ветрот низ двете гинко дрвја – машко и женско, со вервериците кои се тркаа низ високата каталпа, со листови големи колку едно лице, со трепетливите очни капаци на мојата ќерка, која длабоко спиеше. Јас несредено ќе го прибележев сето ова на хартијата, бидејќи ми изгледаше дека тие моменти се важни и, доколку не ги забележев, засекогаш ќе исчезнеа. Мојата тетратка беше половина роман, половина белешки, некој вид потсетник.

Навечер, често немав сила да ја внесам количката пред да си легнам. Една ноќ имаше силна бура која натопи сè. Следното утро, тетратката имаше двојно поголем волумен и изгледаше како сунѓер натопен во вода. Страниците без збрчкани и половината од зборовите беа исчезнати – поточно, половината во средина: десната половина од страниците на левата страна и левата половина од листовите на десната страна. Останатото можеше сè уште јасно да се прочита, но на пола пат од секоја реченица зборовите стануваа матни, избледени или целосно избришани. Можеби токму на тој начин,

¹ *Moleskine* – име на познат италијански бренд на луксузни тетратки, планери, нотеси, дневници и сличен канцелариски прибор (заб. на прев.).

благодарение на мешањето на мастилото, мојата приказна се испреплетете со приказната на Мон. Оттогаш повеќе не успевам да ги раздвојам.

Оваа анегдота многу наликува на последната сцена од „За правилното користење на ѕвездите“, кога Лејди Џејн ја превртува шолјата со чај врз мапата, за чие цртање потрошила часови, и кога боите се разливаат пред нејзините очи. Да ја имав измислено јас, ќе ја напишев поинаку. Но, ете, секој ден зборови се потопуваат во дождови, солзи, чај, приказни се заплеткуваат, минатото и сегашноста се испреплетуваат, камењата и дрвјата си разговараат едни со други над нашите глави.

*Како овие двајца мажи кои
никогаш не постоеле, но кои истовремено
се обидувам
да ги измислам
он каде што тие живеат
дали и тие ќе
стигнат на брегот
Прат Парк
јас знам тие
да пишам
сонував таа ноќ дека манастирот
плови на
немирно море, јурнувајќи наспроти
јавајќи на бранови високи колку*

----- (o) -----

За време на летото господово 14**, планината се издигала среде заливот; со манастирот исправен во центарот. Во средината на манастирот била сместена мана-

стирската црква. Во средината на трансептот² лежеше човек. Срцето на овој човек носеше тага толку длабока, што целиот залив не беше доволен да ја собере.

Немаше верба, но црквата не му го земаше тоа за зло. Постојат на светот толку големи страданија, по кои вербата исчезнува. Испружен на плочестите камења, рамената истегнати широко, Елоа и самиот личеше на крст.

² Во црковната архитектура, трансепт е напречниот брод, кој го издвојува олтарот од останатиот дел од црквата и ѝ дава форма на крст (заб. на прев.).

Во одредени мигови од денот, манастирот потонува во тишина и ќелиите се напуштени. Меѓу вечерните и утрените молитви, слегнува сина светлина, времето запира да отпочине. Оваа доба не е за обични смртници кои 'рчат тивко: таа им припаѓа на болните, на умоболните и на љубовниците. Тоа е часот кога ќе се разбудев покрај Ана додека таа лесно спиеше, за да го слушнам нејзиното мирно дишење. Спиеше во најневеројатните можни позиции: рамената собрани, нозете скрстени, како сонот да се забавуваше себеси правејќи таа да позира за мене додека спие. Неколку мига подоцна, ќе се разденеше и денот ќе започнеше за сите, но тој миг ми припаѓаше единствено мене.

Сè уште се будам во ниедно време, помеѓу ноќта и денот, и повеќе од една година подоцна, сè уште посегнувам по нејзиното заспано тело покрај мене. Секојпат ми се потребни неколку секунди да се сетам на едноставниот факт: ја нема повеќе. Ја губам одново секое утро пред изгрејсонце. Некој ќе рече дека чувствувањето на истата болка повторно и повторно, секој ден, помага за таа да се намали, како нож кој ја губи својата острина колку повеќе сече месо, но тоа не е вистина. Секој ден ја губам, како да е првпат. Таа никогаш не престанува да умира.

Јас не сум човек на Господа, јас не сум ниту човек од науката. Бев уметник и не сум повеќе. Она малку што го знам за светот, го должам на текстовите на оние кои биле поучени од мене. Само едно нешто знам: љубев една жена и таа е мртва.

Всушност, таа жена никогаш не беше моја. Беше омажена за друг, но не припаѓаше никому. Имаше куму-ресто-црна коса и очи со боја каква што никогаш немам видено на друго место, ниту претходно, ниту оттогаш. Сега таа е под земја, изедена од црви. Робер ми одговара безволно кога го прашувам каде престојуваат мртвите. Јас би сакал да верувам, како и тој, дека таа е со Севишниот, во неговото царство, заедно со останатите праведни души. Не знам како да ги спојам овие две идеи. Дали е можно царството Господово да е полно со црви и мртвите само да се тетерават наоколу, изобличени, без очи? Овие прашања се посилни од мене, се обидувам да не мислам на нив, но тие ме прогонуваат во соништата. Во тој миг отчукува молитвениот час, монасите се будат и во долга редица тргнуваат кон капелата, каде што го воспеваат почетокот на новиот ден.

Таа беше ќерка на богат трговец, а јас бев син на никој посебно.

Како добар сликар, научив да сликам во едно ателје каде што најпрвин бев ангажиран да ја пополнувам позадината на пејзажите, на која подоцна поталентираниите од мене ги сликаа богатите и моќните, и дури подоцна ми дозволија и мене да ги сликам. По неколку години, имав стекнато доволен број клиенти за да го напуштам ателјето и да примам клиенти во мојот дом. Брзо ја сфатив предноста од додавање ефект на благородништво, кое инаку недостасуваше на нивните лица. Повеќе си се допаѓаа на моите слики отколку кога се гледаа во огледалата, ги обвинуваа огледалата кога доаѓаа повторно за да нарачаат портрет за нивните жени или љубовници.

Набргу стекнав репутација и стана модерно за големците да имаат портрет насликан од Елоа Леру. Го

велама ова без особена горделивост: во градот имаше неколку сликари на портрети, но ниеден не работеше брзо како мене, па постојано имав работа. Еден период можев дури да си го дозволам луксузот да одбивам работа. Од она што ми беше понудено, претпочитав тип на работа што е добро платена и со која добро се забавував. По некое време, престанав да сликам нотари и епископи во нивните депресивни наметки. Наместо тоа, од задоволство цртав птици – во лет, како колваат, како градат гнезда или ги хранат своите малечки. Ми се допаѓаа нивните бои, и фактот дека не стојат мирни. Посебно го сакав тоа што беа апсолутно рамнодушни на моето присуство. Почнав да цртам јајца, што ми даваше оддишка од сè друго.

Една недела се сложив, како услуга за еден пријател кој, пак, должеше услуга на неговата фамилија, да направам портрет на некоја млада девојка која се мажеше. Внимателно прашав дали е убава.

– Не знам – одговори мојот пријател. – Но, знам дека е млада.

– Добро, и тоа е нешто, во секој случај – одговорив јас, замислувајќи една од оние бледи госпоѓици чиј портрет требало да биде насликан веднаш штом било одлучено дека ќе биде дадена на земјопоседник кој живеел далеку и пред женидба сакал да се убеди во убавината на својата идна сопруга.

Утрото од првото позирање, додека поминував со раката преку панелот од топола за да се осигурам дека нема некој расцеп или иверка и се подготвував да го изедначам румениот тен на некое лице, да омекнам линија на брада или да поткратам некој долг нос, влезе таа, придружена од гувернанта. Со крајот на окото забележав дека е слаба, со темна коса, но не се свртев веднаш, оставајќи ја да го разгледа чаршафот пред кој требаше да седне, на кој имаше грубо нацртан, извиткан селски

пат. Со текот на годините, почнав да забележувам дека луѓето кои требаше да бидат насликани, речиси секогаш се чувствуваа неудобно. Во нивната збунетост се откриваше нешто што подоцна се обидуваа да го сокријат од мене за време на долгите часови седење, но, и покрај сè, тоа нешто си го пронаоѓаше своето место на портретите. Неудобноста, поради која се откриваа себеси не сакајќи, доаѓаше како позадина на сликата, невидлива но присутна, давајќи ѝ тон на целата слика. Но, кога конечно се свртев, таа беше навалена на столот што го имав наместено за неа, и мирно ме набљудуваше со нејзините очи, чија боја ниту денес не би знаел да ја именувам. Од возбуда ја испуштив четката и, во движење да ја дофатам, превртев сад со вода.

– Немојте да бидете нервозен. Ќе биде во ред – рече, насмевнувајќи се.

И по цена на мојот живот не би можел да кажам дали во тој момент беше искрена, обидувајќи се да ме смири, или ми се потсмеваше.

Првиот ден, набрзина ја нацртав само формата на нејзината глава, во анфас и во полупрофил; искапена во пладневната светлина чии зраци се пробиваа низ прозорецот; и во профил; со завесите дополу вовлечени, под светлината на свеќата која оставаше еден дел од ликот во сенка.

Вториот ден, ја нацртав едноставната фризура што ѝ ги држеше назад црните кадрици, го нацртав високото чело и лакот од веѓите на бледата кожа. Третиот ден го поминав седејќи, набљудувајќи ја и испитувајќи го мојот, всушност, сè уште недопрен дрвен панел, како да го мерев растојанието помеѓу едното и другото. Се приближив поблизу до неа, ја испружив раката за да поднаместам едно праменче коса, но гувернантата ме сопре и таа ја сокри нескротливата кадрица зад увото, додека Ана остана неподвижна, гледајќи право напред.

Четвртиот ден требаше да ѝ објаснам дека ќе ми биде потребно уште најмалку една недела за да го завршам портретот. Додека ги изговарав зборовите, си помислив: еден месец, во најдобар случај, еден месец, можеби два.

– Знаеш дека нема да бидеш повеќе платен – ми посочи мојот пријател, кој имаше дојдено по барање на фамилијата да види како напредува портретот.

Изгледаше малку загрижен поради пресвртот на настаните. Си го поткасав јазикот за му покажам дека портретот не ми значеше многу.

Таа пристигнуваше во моето ателје секој ден, среде претпладне, и седеше сè додека светлината во ателјето не почнуваше да бледнее. За целото време остануваше седната, мирна како статуа, со трага од насмевка на нејзините усни и во очите. Ме гледаше со тивка љубопитност, не прашувајќи ништо. Првите неколку дена, воопшто не зборуваше, и сè што можеше да се слушне во собата беше шушкањето на четката по дрвениот панел и гласното дишење на гувернантата.

Кога си заминуваше, ќе останев да седам пред незавршената слика, немоќен да се одделам од неа. Идејата дека ќе престане да доаѓа во моето ателје за неколку дена, почнуваше да станува неподнослива, како да ми беше кажано дека отсега ќе треба да живеам без сонцето или без моите раце. Утеха наоѓав во сликата, која беше како нејзина помала, несовершена сестра. Но, набргу ќе требаше да се разделам и од неа.

Една вечер, наместив втор штафелај зад оној што ја држеше сликата на која работев. На вториот наместив помал дабов панел, кој, кога поминував со прстите преку него, беше мек како женски образ. Ноќта, почнав да сликам на него втора Ана, половина од првиот портрет и половина од мојата фантазија.

Лицето изгледаше како бледа маска, врамена во распуштена брановидна коса. Усните сосем малку разделени (дали некогаш ги имам видено нејзините заби?), формирајќи израз што го измислив за неа, помеѓу насмевка и зајадливост. Што се однесува до очите, ги измешав моите најскапоцени бои за да создадам нежна, речиси безбојна смеса, која, во недостиг на нешто подобро, ја нанесов во тенок слој врз сребрениот лист, така што сè уште имаше придушен сјај под темперната боја.

Двата портрета напредуваа со приближно иста брзина; за разлика од Пенелопа, која во ноќта ја уништувала работата завршена преку ден, јас го користев првото како водич за да го завршам второто дело, посветувајќи му ги сите часови, од зајдисонце до изгрејсонце. Урнат од замор, ќе заспиев со првиот зрак од муграта. Пред да пристигне Ана, ќе се погрижев да ги скријам сите докази од овој ноќен портрет, но едно утро мојата истоштеност ме собори. Се струполив целосно облечен врз купот ќебиња што ги имав фрлено во аголот, и потоа нав во соништа за песочни ридови, бавно проголтувани од морето.

Кога се разбудив, таа стоеше пред вториот портрет. Гледајќи ги еден покрај друг, мојот прв впечаток беше дека сликата не ги освои нејзините симпатии, и ми се стегна срцето. Во истиот миг сфатив дека никогаш повеќе нема да ја видам и грчот во моите гради се претвори во грутка.

Како што се исправив и пробав да си ја поднаместам облеката и косата за да се смирам, таа се сврте кон мене и со чист глас, покажувајќи кон помалиот од двата портрета, рече:

– Го сакам еве овој.

Собрав храброст за да одговорам, со крескав глас:

– Се сомневам дека ќе му се допадне на вашиот иден сопруг – но пред да стигнат до моите усни, зборовите *иден сопруг* предизвикаа грч во моето грло.

Од тој ден натаму, започнавме триаголна комуникација, преку гувернантата која ни служеше како толкувач, како да не го зборувавме истиот јазик.

– Ова е прв ваш портрет? – ја прашав, не наоѓајќи ништо поинтересно да кажам.

Таа не одговори или, пак, одговори со собирање на рамениците, речиси незабележливо. Жената во црно почна да зборува.

– Големи уметници го имаат насликано портретот на госпоѓицата, имиња кои несомнено ги знаете, како на пример...

Со надмен тон, таа наброи некои од најпознатите портретни сликари во земјата.

– Првиот портрет беше насликан кога госпоѓицата имаше само една година. Беше толку добар што татко ѝ долго одбиваше да се раздели од него и го носеше со себе кога патуваше. Ред други беа насликани со години-те. Последниот беше насликан минатото лето.

– Несомнено станува збор за ремек-дело. Но тогаш, кажете ми, зошто овој пат ја побаравте таа услуга токму од мене?

Гувернантата ја отвори устата и веднаш ја затвори, како одеднаш да сфати дека нема одговор на тоа прашање. Упати краток поглед кон Ана.

– Можеби госпоѓицата ги има видено моите портрети? – се осмелив, совладан од сопствената гордост.

Гувернантата остро кимна за да покаже дека тоа беше прифатлива теорија. Неколку месеци подоцна, кога таа лежеше покрај мене, со разбушавена коса, а до-

дека јас со мојот палец минував по линијата на нејзината брада, Ана ми кажа, со розикава трага на нејзините снежнобели образи:

– Никогаш ги немам видено твоите портрети, но те имам видено тебе.

Можеби требаше да бидам навреден, но јас се израдував како дете на оваа исповед.

----- (о) -----

Една ноќ, ме разбуди светлина која паѓаше врз моите очни капаци. Ги отворив очите: месечината беше речиси полна, зад превез од облаци, и бела светлина паѓаше преку моето лице. Погледнав наоколу кон монасите кои спиеја. Си легнаа веднаш по вечерната богослужба и спиеја како заклани. Се слушаше 'рчење, свонливо, во ист ритам. На другиот крај од собата, некој тивко стенкаше. Дали страдаше во сон или се обидуваше да се самозадоволи, не знаев, ниту знаев зошто мажите имаат само еден звук и за задоволство и за болка.

Некои монаси имаа свои ќелии, но јас спиев во соба со шеснаесетмина други. Бевме како пчели во кошница, и тогаш се присетив дека Робер ми имаше кажано за правилото на кое се имаат заколнато: монасите не треба ништо да поседуваат. Дури ни насон. Но, нели и пчелите имаат свои ќелии? Не знам повеќе.

Имаше доволно светлина за да се препознаат контурите во собата и заспаните форми, но светот ги имаше изгубено своите бои. Во ноќта има само црно, бело и безброј нијанси на сиво. Веројатно ова сум го знаел од порано, но се чувствував како да го сфаќам за првпат. Како е можно очите одеднаш да ја загубат способноста да разликуваат бои? Или дали боите се оние кои си заминуваат и се враќаат наутро? Сè што знам е дека не постои поцрна ноќ од тагата.

Без да ја запалам мојата ламба, тивко се исправив и тргнав, тресејќи се, кон манастирската црква. Местото околу зградата беше празно. Овде-онде забележав купови камења кои изгледаа како големи заспани сверови. Сидовите беа дополу изградени, но дури и така недовршени, беа стрмни. Изгледаше како Робер да се заколнал дека неговата црква ќе го допре небото. Можеби затоа се срушила првиот пат? Внимателно се движев меѓу столбовите и куповите камења. Пред мугрите, небото беше млечнобело. Снегулки од бела прашина, многубројни како свездите во некои вечери, исчезнуваа штом ќе ја допреа земјата. Ја подадов дланката: краток студен бодеж. Во црквата снежеше.